

Liite

Perusopetuksen yleisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistustyöryhmälle

KOTITALOUS PERUSOPETUKSESSA

Opetusneuvos Marjaana Manninen

Kotitalouden tehtävä yleissivistyksen kokonaisuudessa sekä yleissivistyksen perustan ja jatko-opintojen ja työelämän edellyttämien valmiuksien luomisessa

Kotitaloustiede rakentuu ja kehittyy suunnittelu- ja kulttuuritieteenä (ihmistieteenä) ja sen kiinnostuksen kohde on kotitalous ja sen toiminta. Kotitalouden toiminta tai ilmiöt liittyvät yksilön, perheen ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen, mikä käsittää kaikki ne inhimillisen aineellisen ja henkisen toiminnan muodot, jotka liittyvät kotitalouden taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen toimintaan kuten asumiseen, ruokataloudenhoitoon ja toisista huolehtimiseen. Kotitalouden toiminnan keskeinen laadullinen piirre on vuorovaikutteisuus. Kotitalouden toiminta ymmärretään laaja-alaisempana ja abstraktimpana kuin kotitaloustyö ja se mielletään tavoitteelliseksi prosessiksi, jossa aineellinen ja inhimillinen vuorovaikutus kietoutuvat yhteen.

Kotitalous on monipuolinen ja toiminnallinen arjen hallintaa harjoittava taito- ja taideaine, jolla on myös yhteiskunnallinen ulottuvuus. Kaikille yhteisenä oppiaineena annettavan kotitalouden opetuksen tarkoituksena on kehittää arjen hallinnan edellyttämiä käytännön taitoja, yhteistyövalmiuksia ja tiedonhankintaa sekä niiden soveltamista arkielämän tilanteissa. Tehtävänä on ohjata oppilasta ottamaan vastuuta terveydestään, ihmishuoleistaan ja taloudestaan sekä lähiympäristön viihtyisyydestä ja turvallisuudesta. Keskeiset sisältöalueet ovat perhe ja yhdessä eläminen, ravitsemus ja ruokakulttuuri, kuluttaja ja muuttuva yhteiskunta, koti ja ympäristö.

Kotitalouden oppiaineessa tasa-arvokasvatuksella on erityinen merkitys. Kotitaloudessa kehitetään tiimityötaitoja, koska oppilaat toimivat yleensä ryhmissä, joissa työnjako perustuu yhteisen neuvottelun perusteella syntyneeseen sopimukseen. Sosiaalisten taitojen lisäksi oppilas kehittää ja käyttää kehollis-kinesteettistä, loogis-matemaattista sekä kielellistä lahjakkuuttaan sekä käyttää monipuolisesti eri aistejaan. Oppiaine tarjoaa eri tavoilla oppiville oppilaille erityisen tasa-arvoiset puitteet kehittyä ja kokea onnistumista. Tämä lisää nuorten itseluottamusta, omatoimisuutta, viihtyvyyttä ja hyvinvointia kouluyhteisössä sekä parantaa heidän selviytymistään omassa arjessaan.

Kotitalousala työllistää mm. erilaisia kotitalouden (kotitalous-, majoitus-, ravitsemis-, hoiva-ala) palvelu- ja tuotantotehtäviä varten. Perusopetuksen kotitalousopetuksen yhtenä tehtävänä on paitsi osoittaa arjen taitojen merkitys osana yleissivistystä ja kuluttajakansalaisuutta myös herättää kiinnostus alan koulutusohjelmiin ja hankkimaan valmiuksia kyseisten alojen opintoihin.

Kotitalouden tuntijaossa olevan tuntimäärän ja aseman kehittyminen ja muutokset peruskoulun olemassaolon aikana

Perusopetuksessa kaikille yhteisen kotitalouden tuntimäärä on pysynyt samana vuodesta 1993 lähtien. Aikaisemmin, vuoden 1985 Valtioneuvoston päätöksessä peruskoulun tuntijaosta kotitaloutta opetettiin kaikille yhteisenä oppiaineena neljä (4) viikkotuntia, joista kolme luokka-asteella 7 ja yksi viikkotunti luokka-asteella 9. Yhdeksännellä luokka-asteella opetuksessa painottuivat asuminen sekä perhe- ja kuluttajakasvatus. Kotitalous määriteltiin vuoden 1985 Valtioneuvoston päätöksessä peruskoulun

tuntijaossa myös valinnaisena oppiaineena (4-8 tuntia) kahdeksannella (2-4 tuntia) ja yhdeksännellä luokka-asteella(2-4 tuntia) opetettavaksi. Vuoden 1993 tuntijaossa valinnaisaineille varattiin yleisesti enintään 20 tuntia.

Valtioneuvoston asetuksessa perusopetuslaissa tarkoitettuna opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (20.12.2001) *on käytettävä kotitalouden opetukseen vähintään 3 vuosiviikkotuntia 9. vuosiluokkaan mennessä.* Valtioneuvoston asetuksen 1435/2001 6 §:ssä on määritelty valinnaisten aineiden yhteenlaskettu vähimmäisviikkotuntimäärä (13 vvt) sekä niiden jakaminen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet määrittelevät valinnaisaineiden tehtäväksi *syventää ja laajentaa mm. perusopetuksen yhteisten oppiaineiden, erityisesti taide- ja taitoaineiden, mukaan luettuna kotitalous tietoja ja taitoja oppilaitaan valinnan mukaisesti.*

Opetussuunnitelmaseurannan tuottama tieto kotitalouden tuntimäärän toteutumisesta ja siihen mahdollisesti liittyvistä ongelmista, haasteista ja toiveista

Analysoitujen paikallisten kotitalouden opetussuunnitelmien (2005 ja 2008) sekä perusopetuksen taide- ja taitoaineiden toteutumisen seurannan (lukuvuonna 2007–2008) mukaan koulujen tuntijaot kotitalouden yhteisenä oppiaineena annettavan opetuksen osalta noudattivat valtioneuvoston asetuksen (1435/2001) mukaista perusopetuksen tuntijakoa. Kaikille yhteistä kotitalousopetusta tarjottiin pääsääntöisesti tuntijaon mukainen vähimmäistuntimäärä, kolme vuosiviikkotuntia, ja tunnit oli yleensä sijoitettu vuosiluokalle 7. Tulosten mukaan kotitaloutta opetettiin perusopetuksessa kaikille yhteisenä oppiaineena 1-9 vuosiluokkien kouluissa keskimäärin 3,4 vuosiviikkotuntia ja erilliskouluissa keskimäärin 2,9 vuosiviikkotuntia. Kotitaloutta voidaan opettaa vuosiluokilla 1–6 kaikille yhteisenä annettuna opetuksena, jos paikallisesti näin on määrätty. Seurannan tulosten mukaan muutamassa yhtenäiskoulussa annettiin kaikille yhteistä kotitalouden opetusta myös vuosiluokilla 1–6.

Kaikille yhteistä taide- ja taitoaineiden opetusaikaa (ns. vällystunnit) ei ole määritelty valtioneuvoston tuntijaossa kotitalouden oppiaineelle ja siksi sitä ei myöskään kysytty selvityksessä. Opetushallituksen ja Hämeenlinnan yhteisen opetussuunnitelmajärjestelmän yhteydessä esitettiin näkemyksenä, että tuntijakoa tulisi selkiyttää niin, ettei syntyisi tulkinnanvaraisuuksia: opetussuunnitelman perusteissa ei opettajien mielestä avata riittävästi tuntijaon terminologiaa. Esimerkiksi ”yhteinen opetusaika” -termiä olisi tarkennettava ja avattava nykyisestään (mikäli se säilyy tuntijaossa) - nyt tästä on maininta ainoastaan perusteiden valinnaisten aineiden kohdassa.

Määrällistä muutosta paikallistasolla on täsmällisesti vaikea arvioida siksi, että kotitaloutta on voitu opettaa osana valinnaisaineita sekä perusopetuksen alemmilla vuosiluokilla käytännössä osana vähimmäisviikkotunnit ylittävinä resurssitunteina, joiden toteutustavassa on paikallistason ja koulukohtaisia ratkaisuja. Kotitalouden valinnaisuuden toteutumista ei ole tilastoitu esimerkiksi tilastokeskuksen raportoinneissa. Valinnaisena annettujen kotitalouden tuntien määrää arvioitiin taide- ja taitoaineiden opetuksen toteutumisen seurannan yhteydessä yhtenäiskoulujen (n = 101) vastausten perusteella. Kotitalouden valinnaisuus painottui ylemmille vuosiluokille, jolloin valinnaisaineena kotitaloutta tarjottiin yleisimmin 8.–9. vuosiluokilla. Vajaassa puolessa (42 %) kouluista kotitalouden valinnaisainetuntimäärä oli vähintään kolme vuosiviikkotuntia. 20 %:ssa kouluja kotitaloutta valinnaisena oppiaineena opetettiin 6 vuosiviikkotuntia.

Kun kaikille yhteinen kotitalouden opetus toteutetaan kolmen vuosiviikkotunnin osalta perusopetuksen ylemmillä vuosiluokilla, vahvistetaan oppilaitaan motivaatiota valita kotitaloutta myös välittömästi valinnaisaineena, kun valinnaisainetunnitkin pääosiltaan on sijoitettu ylimmille vuosiluokille. Samoin vahvistuu motivaatio alan ammatilliseen koulutukseen.

Opetussuunnitelmaseurannan tuottama tieto nykyisten perusteiden sisältämän kotitalouden tavoitteiden toteutumisesta sekä kotitalouden osuuden laadusta paikallisissa opetussuunnitelmissa

Opetushallituksen toteuttaman paikallisten opetussuunnitelmien analyysin yleisarviona voi todeta, että perusteiden esittämät linjaukset näkyvät paikallisissa opetussuunnitelmissa pääsääntöisesti kaikilta osin kotitalouden oppiaineen osalta arvioinnin yleisiä periaatteita lukuun ottamatta. Kokonaisuus osoittaa kuitenkin suurta hajontaa. Vuoden 1994 perusteiden jo mahdollistama itsenäisyys näkyy paikallisten opetussuunnitelmien laadinnassa, mutta se ei ole tuottanut kaikilta osin perusteiden edellyttämää johdonmukaista, tasavertaista ja vertailukelpoista rakennetta.

Joissakin opetussuunnitelmissa kotitalousopetuksen tarkoitus ja tavoitteet on määritelty vain suppeasti, tavoitteita tai sisältöjä on karsittu tai yksinkertaistettu tai kuvattu oppiainetta hyvin yleisellä tasolla. Seitsemässä analysoidussa opetussuunnitelmassa (28 %) kuvataan kaikille yhteinen ja valinnainen kotitalousopetus yhdessä, jolloin osa kaikille yhteiseen osuuteen kuuluvista tavoitteista ja sisällöistä on siirretty valinnaiseen kotitalousopetukseen. Tavoitteet ovat näissä tapauksissa yleensä kokonaisuudessaan perusteiden mukaisia. Vaarana näissä tapauksissa on, että kaikki oppilaat eivät saa tasapuolisesti opetussuunnitelman perusteissa tarkoitettua mukaista kotitalouden opetusta, kun osa tavoitteista on siirretty valinnaisuuden osalle. Näissä tapauksissa myös päättöarviointi perustuu kaikille yhteisen opetuksen ja valinnaisuuden kokonaisuuteen. *Arvioinnin tasavertaisuus, vertailtavuus ja oikeudenmukaisuus ei näin sulautettujen paikallisten opetussuunnitelmien toteutuessa toteudu kansallisten tavoitteiden suuntaisesti.*

Kaikille yhteinen kotitalousopetus on selkeästi erotettava valinnaisen kotitalouden osuudesta. Kotitalouden opetussuunnitelma-analyysi osoittaa, että kansallista opetussuunnitelman prosessiohjausta koulutuksen kokonaisuuden muodostumisen näkökulmasta tulee vahvistaa oppiainetasolla. Opetussuunnitelmissa tulee näkyväksi tavoitteet ja sisällöt, mutta oppimisprosessin kuvaus ja kotitalousopetuksen kokonaisuus ei hahmotu tai se jää pinnalliseksi. Arviointiosuutta kuten myös oppimisympäristön, aihekokonaisuuksien, työtapojen ja toimintakulttuurin osuutta on hyvä tarkastella myös perusteiden näkökulmasta vahvistamalla niiden osuutta kotitalouden ainekohtaisessa osuudessa. Paikallisissa opetussuunnitelmissa ilmeni vain harvoin yhteistyömahdollisuudet eri oppiaineiden tai paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa.

Kotitalouden oppiaineesta todettiin Hämeenlinna – Opetushallitus yhteistyöprosessissa, että kolmen vuosiviikkotunnin kotitalousopetus 7. vuosiluokalla on ainoa perusopetuksen paikka, jossa koko ikäluokka on varmasti kotitalouden opetuksen piirissä. Opettajat kokivat, että nykyisellään kaikille yhteinen kotitalousopetus ei riitä ottaen huomioon yhteiskunnallinen kehitys ja muuttuneet tarpeet. Opetusaika ei riitä esimerkiksi kansainvälistymisen haasteiden huomioon ottamiseen (eri maiden ruokakulttuurit, maahanmuuttajien näkökulmat). Taidollisten perusvalmiuksien varmistamiseen tarvitaan kaikille yhteisen kotitalouden lisäksi nyt valinnaisuutta. Opettajat toivoivat, että paikallisesti turvattaisiin sekä kaikille yhteinen kotitalousopetus että valinnaisen opetuksen toteuttaminen tasavertaisesti; tuotiin esille, että kaikissa kouluissa ei perusteta riittävästi kotitalousryhmiä oppilaiden halukkuudesta huolimatta.

Opetushallituksen ja Jyväskylän yliopiston tutkimus (Kokemuksista terveystiedon opiskelusta ja opettamisesta peruskoulussa ja lukiossa. Kannas, L. ym. 2009) vahvistaa oppilaiden näkemyksiä kotitalouden mielisuudesta oppiaineena. Tutkimuksen mukaan kotitalous on oppilaiden arvioimana toiseksi mieluisin peruskoulun oppiaine.

Hämeenlinnan opettajien mielestä olisi tarpeen pohtia, voisiko kotitaloutta olla tarjolla alemmilla vuosiluokilla ylempien vuosiluokkien kaikille yhteisen osuuden lisäksi. Alemmilla vuosiluokilla toteutettu kotitalousopetus vahvistaisi ikäkaudelle osoitettuja yhteiskunnallisia tarpeita mm. hallita itsenäisesti kodin arkisia toimintoja. Kansanterveyden ravitsemuksen näkökulmat ja tutkimustulokset pitäisi ottaa huomioon, samoin kuin se, että lasten ja nuorten arjenhallintataidot näyttävät heikkenevän ja niiden vahvistamiseen tulisi opetuksessa ajoissa kiinnittää huomiota. Keskeinen painotettava tavoitealue on ruokatalouden

perustehtävät keskeisinä sisältöinä ravitsemus ja ruokakulttuuri, jossa käytännön taitojen sisältöinä ruoanvalmistus sisältäen erityisruokavalioiden haasteisiin vastaaminen.

Haasteena on Hämeenlinnan opettajien näkemysten mukaisesti saada aikaan yhteinen keskustelu aidosta integraatiosta ja näkökulmista mm. kotitalouden, terveystiedon ja biologian opetussisällöistä ja tavoitteista, joilla saadaan luotua oppilaan näkökulmasta yhtenäinen opinpolku. Keskustelussa korostettiin, että kotitalousopetus voi vastata ajan tarpeita ja opetus reagoida uusiin tarpeisiin vain osoitettujen resurssien puitteissa; tasa-arvoisuus, opetuksen yhdenmukainen laatu sekä toiminnallisuus perusteiden linjausten mukaisesti pitäisi voida turvata.

Kotitalousopettajilla on vain tuntuma, että joka vuosi joitakin oppilaita hakeutuu koti-, laitos- ja puhdistuspalvelualalle tai hotelli-, ravintola- ja suurtalousalalle. Opinto-ohjauksen ja oppiaineen opettajien välistä yhteistyötä voi olla myös syytä vahvistaa.

Oppimistulosten arviointien ja muiden tutkimusten tuottama tieto kotitalouden tavoitteiden toteutumisesta, kotitalouden eri osa-alueiden hallinnasta ja siihen liittyvistä haasteista

Kotitalouden oppimistulosten arviointia ei ole kansallisesti tehty. Kotitalous ei myöskään kuulu opetusministeriön Koulutuksen arviointisuunnitelman mukaiseen taide- ja taitoaineiden oppimistulokset (2009–2010) arviointiin. Luotettavasti ei voida sanoa, millä tasolla oppilaiden taidot ovat ja miten oppilaiden osaaminen eri taitojen osa-alueilla on jakautunut tai millaiset edellytykset kaikille yhteinen kotitalousopetus antaa edetä muistitiedosta ymmärrettyyn ja soveltavaan tietoon. Vain viitteitä on saatu siitä, millaiset resurssit takaavat käytännön toiminnan ja tarkoituksenmukaisen vuorovaikutuksen oppilaiden ja opettajan välillä.

Kansainväliseen tarkasteluun perustuvat keskeiset näkökulmat, jotka liittyvät kotitalouden tuntimääriin, asemaan ja kehittämiseen

Kotitalous on vahvasti pohjoismaiseen yhteiskuntaan ankkuroitunut oppiaine. Kotitalous on perinteisesti ollut vahvassa asemassa Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja Islannissa. Näissä maissa sen sisällöllinen painopiste on ruoassa ja ravitsemuksessa, kotitalouden muiden osa-alueiden jäädessä vähemmälle. Iso-Britanniassa on aloitettu ”food education”, jonka yhteydessä kiinnitetään huomiota mm. ravitsemukseen ja ruoan valintaan ja valistukseen.

Kotitalouden merkityksestä ja asemasta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun keskeiset viestit

Kotitalouden keskeisenä näkökulmana on ihmisen kyky tehdä valintoja. Tieto ei ole itseisarvo, vaan valintojen perusta. Oppiaineena perusopetuksessa kotitaloudella on mahdollisuus toimia eheyttävänä ja tietoa soveltavana aineena, joka sopii monenlaisille oppijoille. Kotitalous on lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kouluviihtyvyyttä parantava oppiaine, joka edistää moninaisin keinoin kestävästä ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Kotitalous kasvattaa aktiivisia kansalaisia, jotka pystyvät toimimaan tiedostavina kuluttajina yhteiskunnassa.

Arjen hallinnalla, rytmillä, rutiineilla ja kodin toimintojen sujuvuudella on yhteys hyvinvointiin. Siisti ja hoidettu koti, yhdessä valmistettu ja syöty ateria sekä työn ja levon rytmittäminen ovat käytännön toimenpiteitä, joilla on ihmisen hyvinvoinnille merkittävä vaikutus. Sujuva arki lisää kyvykkyyden, itsemääräämisen sekä turvallisuuden tunnetta ja vapauttaa samalla voimavaroja elämänhallintaan ja itsensä kehittämiseen.

Kotitalous on yksi keskeisistä ja myös oppilaiden suosimista oppiaineista, joilla nuorisollemme opetetaan elämäntaitoja – tässä tapauksessa terveellistä ravitsemusta ja sitä edistävää ruuanvalmistusta.

Kotitalouden tiedoilla ja taidoilla on suuri merkitys aikaisiän terveyden ja yleisen kansanterveyden kannalta, koska ravitsemuksen ja ruokavalintojen merkitys kansantautien ehkäisyssä ja hyvän terveyden ylläpitämisessä on niin keskeinen. Kun Suomessa viikkotuntien määrä on OECD-maiden pienimpiä ja peruskoulu on hyvin tietopainotteinen, olisi vakavasti harkittava viikkotuntien lisäämistä kotitalouden tapaisille tärkeille taitoaineille, joilla on merkitystä myös oppilaiden kouluviihtyvyyden parantamisen kannalta.

Opetushallitus

Hakaniemenranta 6, PL 380, 00531 Helsinki, puhelin 040 348 7555, faksi 040 348 7865, etunimi.sukunimi@oph.fi, www.oph.fi

Utbildningsstyrelsen

Hagnäskajen 6, PB 380, 00531 Helsingfors, telefon 040 348 7555, fax 040 348 7865, förnamn.efternamn@oph.fi, www.oph.fi